

**ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКА СЕКЦІЯ
ІСТОРІОГРАФІЧНА КОМІСІЯ**

Володимир Швець

**М.О. ДОМОНТОВИЧ І ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНА КОМІСІЯ
З ОПИСУ РОСІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКОЇ ВІЙНИ 1877-1878 рр.**

На зміну повчальній «історії героїв» прийшов інтерес до історії особистості та мікроісторії – того, що наразі називають «малими життєвими світами», де кожна біографія розглядається як вияв неповторного, як призма, через яку переломлюються соціальні мікропроцеси та миттєві тенденції й унікальний життєвий досвід індивіда, його внутрішнє самовідчуття і стиль поведінки (*habitus*), що підштовхують до саме такого, а не інакшого життєвого вибору.

Військовий історик Михайло Олексійович Домонтович належав до чернігівського губернського дворянства. 8 листопада 1881 р. він був призначений позаштатним членом військово-навчального комітету та головою військово-історичної комісії з опису російсько-турецької війни 1877-1878 рр.

Військово-історичні комісії були створені для складання офіційної історії війн. Відповідна комісія для опису російсько-турецької війни 1877-1878 рр. була заснована в 1879 р. при Головному штабі. У складання опису війни на Кавказькому театрі було передано військово-історичному відділу штабу Кавказького військового округу. В 1911 р. комісія закінчила свою роботу і була ліквідована. Всього за 1898 – 1913 рр. були видані «Описание русско-турецкой войны 1877–1878 гг. на Балканском полуострове», «Особое прибавление», дипломатичні документи, листування царя з головнокомандуючим і генералом Е.І. Тотлебенем, секретні матеріали з планом війни, повідомлення військових агентів [1, 72-73].

Продуктом наукової діяльності Михайла Олексійовича у військово-історичній комісії з опису російсько-турецької війни 1877–1878 рр. стала праця «Обзор русско-турецкой войны 1877–1878 гг. на Балканском полуострове», яка побачила світ 1900 р. у Санкт-Петербурзі [2].

Така, на перший погляд, повільна робота комісії (майже 22 роки по завершенні війни надрукована праця) заслуговує на те, щоб виявити об'єктивні тому причини.

Почнемо із того, що майже всі попередні війни були описані через багато років по їх закінченню; що більшість із них складені не за першоджерелами, а вже з готових матеріалів. Вони не мали чітких часових

рамок завершення роботи. В таких умовах справа підготовки історії війн була і серед зарубіжних істориків.

З цією метою, для початку у Пруссії, а потім в Австро-Угорщині при Генеральних Штабах заснуються історичні відділи. Але і там їх справи не відразу були успішними. До слова, опис прусько-данської війни вийшов із друку лише через 22 роки після її закінчення. Історія франко-пруської була складена всього за декілька років [2].

Не беручи до уваги недоліків цієї праці, які вже визнавали навіть самі пруські дослідники, не варто забувати, що швидкому і успішному закінченню цієї ґрунтовної праці багато чого сприяло. Відомо, що працями з опису війни 1870 р. керував фельдмаршал граф Мольтке, що в його розпорядженні знаходилися всі засоби Історичного відділу із відповідною кількістю ним же вибраних офіцерів Генерального штабу, що матеріали для їх праць, відразу після закінчення війни, надійшли повністю і в ідеальному вигляді, і, нарешті, що їхні заняття проходили в окремому і зручному приміщенні [2]. Тобто всі необхідні умови для активної і продуктивної праці були витримані. Всі ці обставини давали пруському Генеральному Штабові можливість швидко взятися за справу і вести її спільно за планом, складеним графом Мольтке, який взяв на себе відповідальність за його виконання в заздалегідь визначеному напрямку.

«За інших умов та іншій обстановці відбувалась робота Військово-Історичної Комісії нашого Головного Штабу», – повідомляє М. О. Домонтович у передмові до монографії. «Як і всі тимчасові установи, ця Комісія не користувалась самостійністю і не могла відразу розпочати доручену їй роботу, не лише тому, що вона у нас була новою, а головним чином через те, що для її роботи не було необхідних матеріалів. Вони зберігалися у місцевих архівах; досить проблематично і протягом тривалого часу передавалися до Комісії. Їх якість була такою, що членам комісії доводилося упорядковувати справи. У процесі цієї роботи значний масив інформації було втрачено. Окремі документи розшукувалися протягом десятків років і часто-густо знаходилися випадково», – продовжує автор [2].

Всю цю доволі копітку архівну роботу Комісії вдалося завершити умовно лише в 1890 р., і то не повністю, зважаючи на те, що деяким військовим частинам було дозволено залишити у себе справи до закінчення їх полкових історій.

Тим не менш, не зважаючи на ці затримки, а також на плинність працівників і відсутність зручного приміщення для їх спільної роботи, складання систематичного опису подій війни на Балканському півострові не зупинялося. Ще у 1896 р. воно було настільки завершене, що тоді ж прийшов дозвіл друкувати його за затвердженим планом.

Однак виконати його не судилося, у зв'язку із тим, що в 1898 р. надійшло нове розпорядження, за яким Комісія мала змінити систему

видання своїх праць і значно розширити їх зміст. Між іншим, їй доручалося, не обмежуючись витягами із документів і поміщення їх, як це передбачалося, в особливих додатках до тексту опису кожного розділу, видати їх якомога більше в окремих випусках «Збірника матеріалів». Потім, складений текст опису військових дій доповнити деталями, що стосуються продовольчої частини військ, їх військових відмінностей, особистої звитяги. «В даний час працівники Комісії, кількість яких збільшено удвічі, займаються виконанням вказаних їй додаткових робіт, які, ймовірно, найближчим часом будуть завершені і видані для загального користування», – акцентує Михайло Олексійович [2].

Початок зроблено. Так, у минулому і цьому році надруковано вже 20 видань «Збірника матеріалів». Крім того, в цьому році за особливим розпорядженням надруковано: «Короткий огляд відносин Росії до Туреччини за останні два століття», «Нарис політичних подій в кінці війни 1877 і 1878 рр.» і цей «Огляд» військових дій у Європейській Туреччині.

Таким чином, голові Комісії вдалося зробити все належне, щоб в її працях досягти можливої повноти і, не зважаючи на близькість описуваних подій, зберегти «максимальну правдивість», як на те неодноразово вказував один із учасників війни – імператор Олександр III.

Такими були основні причини повільної роботи тимчасової Комісії, які ніяким чином не могли сприяти швидкому завершенню роботи.

На завершення М.О. Домонтович висловлював побажання, щоб при Головному Штабі в майбутньому був організований постійний Історичний відділ, як для обробки загальних матеріалів минулих війн в цілому, так і для російських походів на Туреччину зокрема [2]. Відомо, що матеріали про ці походи не були зібрані свого часу і що це повинно було стати однією із найголовніших перешкод на шляху їх наукового дослідження у російській військовій літературі.

Таким чином, не зважаючи на об'єктивні причини, котрі перешкоджали оперативній підготовці «Обзору русско-турецкой войны 1877–1878 гг. на Балканском полуострове», М.О. Домонтович робив усе від нього залежне для якомога швидшого завершення проекту. Враховуючи досвід опису та аналізу попередніх воєн, вважаємо, що військово-історична комісія з опису російсько-турецької війни 1877–1878 рр. реалізувала потужніший пласт роботи, ніж подібна комісія в Пруссії, очолювана графом Мольтке.

Джерела та література

1. Морозов В. Участь Чернігівської губернії в редакційно-видавничій діяльності пореформеного періоду / В. Морозов // Сіверянський літопис. – Чернігів, 2012. – № 3-4. – С. 71-75.
2. Домонтович М.А. Обзор русско-турецкой войны 1877–1878 гг. на Балканском полуострове. / М.А. Домонтович. – СПб., 1900.